

The Effectiveness of Special Educational-Career Guidance Training on the Knowledge and Skills of First Secondary School Counselors

Mohammad Hossein Jokar * Master of school counseling, Shahid Rajaei Teacher Training University, Tehran, Iran

Najaf Tahmasabipour Associate Professor, Department of Educational Sciences and Psychology, Faculty of Humanities, Shahid Rajaei Teacher Training University, Tehran, Iran

Sadegh Nasri Associate Professor, Department of Educational Sciences and Psychology, Faculty of Humanities, Shahid Rajaei Teacher Training University, Tehran, Iran

Abstract

The knowledge and skills of counselors are decisive in the correct implementation of educational-career guidance of students. The purpose of this study was to investigate the effectiveness of educational-career guidance training on the knowledge and skills of counselors in first secondary schools. The research method was semi-experimental with a pre-test-post-test design with a control group. The statistical population included all counselors of the first secondary schools working in the academic year of 1400-1401 in the cities of Tehran province, 30 people were selected as available sampling and were randomly assigned to two experimental and control groups. First, a pre-test was taken, and then the experimental group received 8 sessions of academic-career guidance training, and at the end, a post-test was taken from both groups. The tool of data collection was a researcher-made questionnaire to measure the knowledge and skills of

* Corresponding Author: m.h.jokar95@gmail.com

How to Cite: Jokar, M. H., Tahmasabipour, N., Nasri, S. (2025). The Effectiveness of Special Educational-Career Guidance Training on the Knowledge and Skills of First Secondary School Counselors, *Journal of Culture of Counseling and Psychotherapy*, 16(62), 105-134. DOI: 10.22054/qccpc.2025.78999.3293

counselors in the field of academic guidance, which was designed and distributed after ensuring the validity and reliability of this research due to the lack of a suitable questionnaire. The data analysis method is covariance analysis and the findings of the research showed that the special educational-career guidance training has significantly improved the knowledge and skills of the counselors of the first secondary schools in the cities of Tehran province. It can be concluded that the training presented in this research can be effective in improving the knowledge and skills of counselors and can be used by those in charge of school counselor training in Iran's higher education system.

Keywords: Knowledge, High School, Skills, School Counselor, Academic-Career Guidance.

اثربخشی آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی بر دانش و مهارت مشاوران مدارس متوسطه اول

- محمدحسین جوکار * کارشناس ارشد مشاوره مدرسه، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران
- نجف طهماسبی پور دانشیار گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران
- صادق نصری دانشیار گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران

چکیده

هدایت تحصیلی-شغلی در دوره متوسطه اول، زیر نظر مشاور مدرسه رقم می‌خورد و میزان آگاهی و مهارت مشاوران در اجرای صحیح این فرایند و سرنوشت دانش‌آموزان تعیین‌کننده است. پژوهش حاضر باهدف بررسی اثربخشی آموزش هدایت تحصیلی-شغلی بر دانش و مهارت مشاوران مدارس متوسطه اول صورت پذیرفت. روش پژوهش نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه مشاوران مدارس متوسطه اول شاغل در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ مناطق ۲۱ گانه شهرستان‌های استان تهران بودند که تعداد ۳۰ نفر به صورت نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شده و به روش تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل قرار گرفتند. پیش از هرگونه مداخله پیش‌آزمون گرفته شد و سپس گروه آزمایش ۸ جلسه مداخله آموزش هدایت تحصیلی-شغلی را دریافت نمودند و در پایان از هر دو گروه پس‌آزمون اخذ شد. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته سنجش دانش و مهارت مشاوران در زمینه هدایت تحصیلی بود که با توجه به عدم وجود پرسشنامه مناسب این پژوهش، طراحی شده و پس از کسب اطمینان از روایی و پایایی، توزیع شد. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها تحلیل کوواریانس بوده و یافته‌های پژوهش حاکی از

مقاله حاضر برگرفته از پایان نامه ارشد رشته مشاوره مدرسه دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی تهران است.

* نویسنده مسئول: m.h.jokar95@gmail.com

این بود که آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی، به‌طور معناداری باعث بهبود دانش و مهارت مشاوران مدارس متوسطه اول شهرستان‌های استان تهران شده است. لذا می‌توان نتیجه گرفت که آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی ارائه‌شده در این پژوهش می‌تواند بر بهبود دانش و مهارت مشاوران اثربخش واقع شود و مورد استفاده متولیان تربیت مشاور مدرسه در نظام آموزش عالی و نظام آموزش و پرورش ایران قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: دانش، متوسطه اول، مهارت، مشاور مدرسه، هدایت تحصیلی-شغلی.

مقدمه

هدایت تحصیلی-شغلی در نظام‌های آموزش و پرورش امروز اهمیت و اولویت ویژه‌ای دارد. مشاوران و کارشناسان آموزش اخیراً برنامه‌های راهنمایی تحصیلی-شغلی را به‌عنوان یک جهت‌گیری اولویت‌دار برای برنامه‌های راهنمایی و مشاوره در مدارس قرار داده‌اند (داهلان^۱ و دیگران، ۲۰۲۰). افراد بسیاری با انتخاب رشته تحصیلی در دوره متوسطه آینده خود را ترسیم می‌کنند و از این‌رو این انتخاب در سرنوشت و آینده ایشان نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. پیداست که موفقیت دانش‌آموزان در طرح‌ریزی و تقویت بهزیستی زندگی فردی و اجتماعی خود تا حد زیادی وابسته به موفقیت در انجام وظیفه هدایت تحصیلی و شغلی ایشان خواهد بود (مصطفوی، ۱۳۹۵). فرایند هدایت تحصیلی، راهنمایی تحصیلی و شغلی دانش‌آموزان به رشته‌های تحصیلی متناسب با استعداد، علایق، نیاز جامعه و بازار کار است و به همین علت از لحاظ آموزشی، اجتماعی و اقتصادی بر دانش‌آموزان، خانواده‌ها، بازار کار و جامعه آیند تأثیرگذار است (حکیم زاده و همکاران، ۱۴۰۳).

هنگامی که از فرایند هدایت تحصیلی شغلی به‌مثابه طراحی مسیر زندگی حرف می‌زنیم متوجه می‌شویم که بسیاری از مسائل و چالش‌های فعلی جامعه ریشه در این مهم دارد. نرخ بالای بیکاری در بین دانشجویان کارشناسی ناشی از اشتباهات خود و والدینشان در تصمیم‌گیری شغلی است (لوان^۲ و همکاران، ۲۰۱۵). اگر این انتخاب ناقص یا به‌غلط انجام شود آسیب‌های پی‌درپی و زنجیره‌واری خواهد داشت که هم در حوزه فردی دانش‌آموز را تحت تأثیر قرار می‌دهد و هم در حوزه خانوادگی و اجتماعی. انتخاب رشته مناسب و ادامه تحصیل برای دانش‌آموزان مانند سرمایه‌ای است که در همه برهه‌های زندگی سبب تعالی و شکوفایی آن‌ها می‌شود (نیازی و سلیمان نژاد، ۱۳۹۸)؛ اما این انتخاب رشته تحصیلی در زمانی صورت می‌گیرد که نوجوان به مقتضای سن خود دائم در حال تغییر نگرش‌ها، آرزوها و تعیین شغل است به همین دلیل برای انتخاب رشته تحصیلی

1 Dahlan, S.

2 Loan, D.

درست، به هدایت تحصیلی مناسب و به کمک دیگران به‌ویژه مشاوران نیز نیازمند است (رضوی زاده، ۱۳۹۸).

رسالت نظام تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران عبارت است از: «فراهم آوردن زمینه نظام‌مند و عادلانه کسب شایستگی‌های فردی، خانوادگی و جمعی لازم برای عموم افراد جامعه به‌منظور دستیابی به مرتبه قابل قبولی از آمادگی جهت تحقق حیات طیبه در همه ابعاد» (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). این رسالت در قالب اهداف عملیاتی و خرد در دوره‌های مختلف تحصیلی آموزش و پرورش تبیین و تعیین گردیده. یکی از مهم‌ترین این اهداف، در دوره متوسطه اول باهدف طرح‌ریزی مسیر زندگی تحصیلی-شغلی دانش‌آموزان مشخص شده است (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۴۰۰).

یکی از مهم‌ترین مقاطع تحصیلی، مقطع متوسطه اول شامل پایه‌های هفتم، هشتم و نهم است چراکه در این سه سال دانش‌آموزان از سویی در سنین نوجوانی واردشده و نیازمند خدمات راهنمایی و مشاوره تخصصی حوزه فردی و سلامت روان بوده و از سویی می‌بایست فرایند هدایت تحصیلی دوره دوم متوسطه و به‌تبع آن تحصیلات تکمیلی را طی کنند که نیازمند خدمات تخصصی تحصیلی و شغلی است. طرح کلی برنامه هدایت تحصیلی در مدارس ایران، از سال هفتم شروع و نقطه کلاس نهم پایان می‌یابد و آنجاست که از دانش‌آموزان انتظار می‌رود با کمک مشاور و محدودسازی گزینه‌های تحصیلی و در نتیجه محدود کردن گزینه‌های شغلی خود از میان چند رشته تحصیلی یکی را انتخاب کنند (مصطفوی، ۱۳۹۵). درواقع این بررسی‌ها با مدیریت و نظارت تخصصی مشاور مدرسه انجام می‌گیرد و بر اساس امتیازهای تعریف‌شده دانش‌آموزان به شناخت استعدادها و علایق از سویی و از سوی دیگر نیازها و امکانات محیطی و جامعه نائل می‌شوند تا درنهایت از تطبیق این دو مورد انتخاب صحیحی داشته باشند (حکیم زاده و همکاران، ۱۴۰۳).

در تیرماه ۱۳۹۵ شیوه‌نامه کمیته تخصصی هدایت تحصیلی ابلاغ گردید که تاکنون

ملاک عمل است. طبق این شیوه‌نامه، اهداف هدایت تحصیلی شامل ۱. شناخت و شناساندن توانایی، استعداد، علاقه و ویژگی‌های شخصیتی دانش‌آموزان ۲. کمک به انتخاب آگاهانه رشته تحصیلی و مسیر آینده شغلی و حرفه‌ای دانش‌آموزان و ۳. کمک به هدایت متوازن دانش‌آموزان به شاخه‌ها و رشته‌های تحصیلی منطبق سیاست‌های توسعه‌ای کشور است. طبق این شیوه‌نامه، در تمامی مدارس دوره اول متوسطه، شورای مدرسه و مشاور یا مشاوران مدرسه، کمیته هدایت تحصیلی-شغلی مدرسه را تشکیل می‌دهند و وظایفی چون تدوین برنامه سالانه هدایت تحصیلی-شغلی مدرسه، برنامه‌ریزی به‌منظور استفاده از مشارکت معلمان در شناسایی استعدادها، رغبت‌های دانش‌آموزان با توجه به حوزه‌های یادگیری تخصصی خود و منطبق با برنامه درسی ملی، برنامه‌ریزی برای آموزش اولیای دانش‌آموزان در جهت آشنایی آنان با توانایی‌ها، استعدادها، رغبت‌ها، شخصیت و ارزش‌های دانش‌آموزان در امتداد شناسایی و هدایت تحصیلی-شغلی فرزندان خود، برنامه‌ریزی و هماهنگی جهت برگزاری مطلوب آزمون‌های مشاوره‌ای، مشاوره فردی و گروهی دانش‌آموزان و اولیا آنان، تمهید مقدمات لازم به‌منظور ارائه نمودن برگ هدایت تحصیلی-شغلی در زمان مقرر و پیش‌بینی برنامه‌ها و فعالیت‌ها به‌منظور فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی مطلوب در زمینه هدایت تحصیلی-شغلی در سطح مدرسه بر عهده آن‌هاست.

پژوهش‌های اخیر در حیطه فرایند هدایت تحصیلی-شغلی بیانگر ضعف در اجرای صحیح این فرایند به شیوه مطلوب است که دانش‌آموزان مشاوران مدیران مدارس و مدیران ستادی آموزش و پرورش را درگیر کرده است (جوکار، ۱۴۰۲). ضعف مهم هدایت تحصیلی دوره متوسطه این است که دانش‌آموزان به نحوی هدایت می‌شوند که یا تغییر رشته می‌دهند یا به عبارتی مهارت‌های شناختی، فراشناختی و یادگیری عمیق در رشته‌های انتخاب‌شده در آنان شکل نمی‌گیرد (تجری و همکاران، ۱۳۹۹). فرایند هدایت تحصیلی هم از کمبودهایی در عملیات اجرایی و شرایط سخت‌افزارانه رنج می‌برد و هم کارگزاران و ذینفعان آن از نقص‌ها و تناقض‌ها و ابهاماتی از لحاظ شناخت، انگیزه و مهارت رنج

می‌برند و در اجرای صحیح این فرایند و انتقال درست آن مطابق با اهداف تصریح شده عمل نمی‌شود. فاصله زیاد میان دستورالعمل ابلاغ شده از وزارتخانه تا اجرای صحیح آن، نشانگر این است که هدایت تحصیلی نتوانسته آنچه در آیین نامه مصوب گردیده را به اجرا در آورد (مدنی و همکاران، ۱۳۹۸). شواهد پژوهشی نشانگر این است که برنامه هدایت تحصیلی در وصول به اهداف خود با چالش‌ها مواجه است که تجدیدنظر و بازنگری در آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد (شهسواری و همکاران، ۱۴۰۳).

این درحالی است که در نظام آموزش و پرورش ایران نیز پس از تصویب سند نظام جامع راهنمایی و مشاوره جایگاه مشاوران در مدارس تثبیت یافته و وظایف آنان در سه حوزه تحصیلی، شغلی و سلامت روان متناسب با هر مقطع تحصیلی مشخص گردیده است. بر اساس اسناد از منظر علمی و اجرایی، مسئولیت فنی و تخصصی فرایندهای هدایت تحصیلی-شغلی در دوره سه‌ساله متوسطه اول، اعم از آگاهی بخشی و مهارت افزایی به عهده مشاوران مدارس است (طهماسبی پور و جوکار، ۱۴۰۱). انتخاب رشته تحصیلی که به‌وسیله مشاوران در طی فرایند هدایت تحصیلی در آموزش و پرورش انجام می‌شود مرحله‌ای حساس از زندگی فرد است و طبق مطالعات انجام شده، باوجود نیاز شدید جامعه به هدایت تحصیلی و شغلی مطلوب مشاوران برای دانش‌آموزان و احساس نیاز آموزش و پرورش به چنین موضوع با اهمیتی در پایه نهم به‌منظور انتخاب رشته تحصیلی، مجموعه فعالیت‌هایی که در این زمینه انجام می‌گیرد علی‌رغم تلاش فراوان انسجام و کارایی لازم را ندارد (نویدی، ۱۳۹۷).

حال که نظام آموزش و پرورش با اجرای سند تحول بنیادین و تصویب سند نظام جامع راهنمایی و مشاوره، قدم در مرحله نوینی از وظایف و مأموریت‌های محوله گذاشته است، ارتقاء توانمندی‌ها و جایگاه هدایت تحصیلی - شغلی مشاوران، امری ضروری به نظر می‌رسد. شکی نیست که مشاوران مدارس نقش حساس، بنیادین و قابل توجهی در موفقیت دانش‌آموزان دارند (باردهوشی و دانزن؛ استون ۲۰۰۶، به نقل از فولادی و همکاران ۱۳۹۹). نقش اساسی و کلیدی مشاوران در خدمات راهنمایی و مشاوره ازجمله مبحث

طرح‌ریزی تحصیلی-شغلی (هدایت تحصیلی) نیز بسیار حائز اهمیت است. مشاوران نظام تعلیم و تربیت عمومی که با حجم عظیمی از مشکلات در بین دانش‌آموزان، والدین آن‌ها و نیز معلمان روبه‌رو هستند، باید دارای صلاحیت‌ها و شایستگی‌های شخصیتی، سازمانی، تخصصی و حرفه‌ای باشند تا بتوانند از عهده مسئولیت سنگین خود برآیند (ناصری و همکاران، ۱۳۹۹). مشاوران توانمند در مدرسه با فراهم کردن محیطی حمایتی برای افراد به کشف اهداف آموزشی و آرزوهای تحصیلی شغلی ایشان کمک می‌کنند تا بتوانند هدایت تحصیلی صحیحی برای خود رقم بزنند (لطفی و همکاران، ۱۴۰۲).

از آنجا که فعالیت‌های علمی کافی درباره شایستگی‌های مشاوران مدارس انجام شده است، نیاز به فعالیت عملی جهت افزایش کاربردی و بروز این شایستگی‌ها محسوس است. مؤلفه‌های دانش و مهارت از جمله شایستگی‌های مهمی است که می‌بایست در زمینه بهبود آن‌ها گام برداشت. ناصری و همکاران (۱۳۹۹) به مؤلفه‌های شایستگی‌های مشاوران پرداخته‌اند که دو مؤلفه دانش و مهارت از جمله آن‌ها با تأیید اعتبار بیان گردیده‌اند.

بنابراین با توجه به نقش کلیدی و مؤثر مشاوران مدارس در برنامه جامع مشاوره مدرسه که هدایت تحصیلی شغلی یکی از مهم‌ترین بخش‌های آن است، کانون توجه این پژوهش به سمت مشاوران جلب شد. نتایج بررسی پژوهش‌های انجام‌شده، نشانگر ضعف در دانش و مهارت مشاوران مدارس و اثربخشی آموزش منسجم در این زمینه است، از جمله: فولادی و همکاران (۱۳۹۹)، شایستگی‌های مشاوران نظام تعلیم و تربیت عمومی را شامل دانش، توانایی، مهارت، ویژگی شخصیتی، ویژگی اخلاقی، نگرش، بینش و اعتبار مورد تأیید قرار دادند و در پژوهشی دیگر توسط ناصری و همکاران مؤلفه‌های شایستگی‌های مشاوران بررسی شدند که دو مؤلفه مهارت و دانش نیز تأیید شدند. شریفی و همکاران (۱۳۹۹)؛ نویدی (۱۳۹۷)؛ و اورانو^۱ و همکاران (۲۰۱۸) به موضوع اهمیت اصلاح در روند توانمندسازی مشاوران؛ و مدنی و همکاران (۱۳۹۸)؛ نویدی (۱۳۹۷)؛ نیازی و سلیمان نژاد (۱۳۹۸) و فولادی و همکاران (۱۳۹۹) به وجود ناکارآمدی، ابهام و ضعف

1 Urano, A.

دانشی و مهارتی مشاوران در اجرای هدایت تحصیلی-شغلی پرداخته‌اند. همچنین جوکار (۱۴۰۲)، رضوی زاده (۱۳۹۸)، طهماسبی پور و جوکار (۱۴۰۱)، نویدی (۱۳۹۷)، میل^۱ و همکاران (۲۰۱۹) و تجری و همکاران (۱۳۹۹) نیز لزوم استفاده از آموزش‌های منسجم و تأثیر آن‌ها در جهت بهبود مؤلفه‌های آگاهی بخشی و مهارت افزایی مشاوران مدارس - به‌عنوان متولی فنی فرایند هدایت تحصیلی- را بیان کرده‌اند.

لذا پژوهش حاضر درصدد است به ارائه آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی برای مشاوران مدارس متوسطه اول پرداخته و اثربخشی آن بر دانش و مهارت مشاوران را بررسی کند.

آنچه پس از مطالعه و بررسی پژوهش‌های داخلی و خارجی مرتبط با مسئله و موضوع پژوهش برمی‌آید نشانگر این است که مؤلفه‌های دانش و مهارت مشاوران در زمینه هدایت تحصیلی و شغلی دانش‌آموزان مؤثر هستند؛ ازجمله در پژوهشی به مؤلفه‌های رفع تکلیف و بی‌ملاحظگی، باور یا ناباوری عملکرد مشاور، القائات ناهمگون و نارسایی در حوزه الکترونیک در حوزه فرایند هدایت تحصیلی پرداخته شده است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۸). در پژوهشی دیگر جلالی زواره و همکاران (۱۳۹۹)، یادگیری برخورد صحیح و مهارت‌های مشاوره فردی را برای مشاوران ضروری قلمداد کردند. وجدانی همت و همکاران (۱۳۹۹) نیز فرصت کافی نداشتن مشاوران در مهارت‌آموزی به‌واسطه اشتغال در امور نامرتب با نقش را به‌عنوان یکی از چالش‌های هدایت تحصیلی موجود احصا کرده‌اند. همچنین تجری و همکاران (۱۳۹۹) توان حرفه‌ای مشاور، توانمندسازی سازمانی و شرفی و همکاران (۱۳۹۹) دانش مداری نیروی انسانی، فاوا، استعدادیابی دانش‌آموزان، خط و مشی‌های کارآمدی و عوامل ساختاری و مدیریتی را برای مشاوران مدارس بیان کرده‌اند. نیاز آذری و همکاران (۱۳۹۸) عدم نگاه سیستمی و جامع، نبود تشکیلات منسجم، مسائل تأمین نیروی انسانی ماهر، توانمندسازی مشاوران در سطح دانش و مهارت‌های مستمر و همچنین کلانترهرمزی و همکاران (۱۳۹۸) نارسایی‌های فرآیند

1 Myla, S.

هدایت تحصیلی، آگاهی بخشی و ضرورت امکانات در اجرای بهینه آن را بیان نموده و بر این اساس نتیجه گرفتند میان شیوه نامه ابلاغی وزارتخانه تا اجرای مطلوب آن فاصله بسیاری است و هدایت تحصیلی دانش آموزان نتوانسته آن چیزی که در آیین نامه تصویب گردیده را به اجرا درآورد. سپس به ارائه راهکارهایی از جمله اقدامات مستقیم برای دست اندرکاران این فرایند پرداختند. در مطالعه ای مروری نویدی (۱۳۹۸) دانش و مهارت ناکافی مشاوران، عدم کفایت منابع و امکانات نرم افزاری و سخت افزاری و عدم تناسب ملاک ها و فرایند هدایت تحصیلی را خلاصه کرده است. ارتقای سطح دانش و مهارت حرفه ای مشاوران، سیاست های مناسب برای فرهنگ سازی و در اولویت قرار دادن توسعه منابع انسانی نیز از پیشنهاد های این پژوهش بود. نیازی و سلیمان نژاد (۱۳۹۸) و رضایی (۱۳۹۷) نیز بر سردرگمی نقش مشاوران، آگاهی بخشی و کیفیت بخشی عملکرد حرفه ای مشاوران تأکید کرده اند. در راستای اثربخشی آموزش های ویژه درباره این موضوع نیز پژوهش ها نشانگر اهمیت و تأثیر مداخلات هستند، از جمله ونسا داد^۱ و همکاران در پژوهشی توسعه یک معیار آمادگی شغلی را شرح می دهند و رابطه بین مداخلات راهنمایی شغلی و آمادگی شغلی را در بین دانش آموزان دبیرستانی بریتانیا آزمایش می کنند. این اقدام به صورت آزمایشی بر روی جامعه ای ۱۵۰۸ نفره از دانش آموزان انگلستان که در یک برنامه آزمایشی راهنمایی شغلی شرکت می کردند، اجرا شد. نتایج این پژوهش نشان داد مشارکت بیشتر در فعالیت های هدایت شغلی به طور قابل توجهی با افزایش آمادگی شغلی مرتبط بود. یافته های این پژوهش برای سیاست گذاران و محققان پیامدها و نتایجی را به همراه داشته است (داد و همکاران، ۲۰۲۱). همچنین رضوی زاده (۱۳۹۸) به ارائه آموزش های ویژه هدایت تحصیل مشاوران مدارس در زمینه هدایت تحصیلی در قالب جلسات توجیهی و کارگاهی تأکید کرده است. مقاله ای با موضوع آموزش برنامه ریزی شغلی و زندگی: بسط نظریه خودپنداره و مدل چندبعدی آن برای ارزیابی خودپنداره مرتبط با شغل دانش آموزان در هنگ کنگ صورت گرفته است. این مقاله اهمیت

1 Dodd, V.

مناسب‌سازی فعالیت‌های راهنمایی شغلی در آموزش متوسطه را برای انعکاس خودپنداره‌های مرتبط با شغل توسط دانش‌آموزان امروزی با توانایی‌های متنوع نشان می‌دهد. همچنین بیان می‌دارد توسعه برنامه‌های ارتقاء خودپنداره برای آموزش معلمان نیز به ارتقاء دانش‌آموزان کمک می‌کند (بانگ و وانگ^۱، ۲۰۲۰).

از دیگر پژوهش‌های انجام‌شده مرتبط با هدایت تحصیلی-شغلی دانش‌آموزان می‌توان مطالعه رابطه بین خدمات مشاوره و انتخاب شغل در میان دانش‌آموزان دبیرستانی نیجریه را نام برد که توسط بیسی و ادت^۲ انجام شده است. نتیجه این پژوهش بیان کرده است که انتخاب شغلی دانش‌آموزان به‌طور قابل توجهی با مشاوره مرتبط است؛ یعنی راهنمایی و مشاوره خوب در مدارس به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا حرفه‌ای واقع‌بینانه داشته باشند (بیسی و ادت، ۲۰۱۸). در مطالعه بررسی شیوه‌ها و چالش‌های خدمات راهنمایی و مشاوره در مدارس متوسطه جنوب غربی اتیوپی باهدف درک وضعیت راهنمایی و مشاوره دبیرستان و گزینه‌های بهبود پیشبرد خدمات دانش‌آموزی از یک طرح توصیفی پیمایشی استفاده شد. نتایج مطالعه نشان داد که خدمات راهنمایی و مشاوره تحت تأثیر چالش‌های متعددی از جمله کمبود مشاوران آموزش‌دیده حرفه‌ای و امکانات موردنیاز بوده است. همچنین خدمات راهنمایی و مشاوره و چالش‌های مرتبط به‌طور قابل توجهی بر یادگیری دانش‌آموزان دبیرستانی و رفاه شخصی آن‌ها تأثیر می‌گذارد (ارفاسا^۳ و ولدمسکل، ۲۰۲۰). مقاله‌ای دیگر با عنوان طراحی سیستم تصمیم‌گیری انتخاب شغل برای دانش‌آموزان بیان می‌دارد مشاوره دانش‌آموزی وظیفه مهمی است که هر مشاور باید در آن مشارکت داشته باشد. این مقاله ضرورت سیستم تصمیم‌گیری نرم‌افزاری را برای دانش‌آموزان تعریف می‌کند. یافته‌های این پژوهش نشان داد سیستم کامپیوتری توسعه‌یافته در مقایسه با مشاوره دستی کارآمدتر است (میلا و همکاران، ۲۰۱۹). سوباسینگ^۴ در پژوهشی به مشاوره مدرسه و هدایت تحصیلی پرداخت و اظهار داشت که آموزش کنونی

1 Yang, L., & Wong, L. P.

2 Bassy, O. J. & Edet, J. I.

3 Arfasa, A. J. & Weldmeskel, F. M.

4 Subasinghe, W.

مدرسه تبدیل به فرایندی مبادله‌ای بین دستیابی به استعداد و رقابت گردیده است. هدف این پژوهش، بحث پیرامون شناسایی اهداف پیش‌بینی‌شده از روند هدایت تحصیلی و مشاوره و روش‌های دستیابی به موفقیت، نقش یک مشاور موفق و رابطه معلم و دانش‌آموز بوده است (سویاسینگ، ۲۰۱۶). اورانو و همکاران (۲۰۱۸) نیز در پژوهشی به وضعیت کنونی هدایت تحصیلی دانش‌آموزان در کلاس عادی دبیرستان و بررسی مشکلات معلمان پرداخته‌اند. مشکلاتی که در زمینه تدریس و هدایت دانش‌آموزان احساس شده است به دو دسته شامل مشکلات در برقراری ارتباط و مشکلات در پیشبرد آموزش تقسیم شده است. یافته‌ها نشانگر نیاز به کمک به معلمان جهت آموزش روش‌های نوین هدایت تحصیلی بوده است.

به منظور نقد، بررسی و جمع‌بندی پژوهش‌های مرتبط با موضوع پژوهش، همان‌طور که ملاحظه شد پژوهش‌های مختلفی که تاکنون در این راستا انجام شده‌اند به سطوح آسیب‌شناسی، بررسی وضعیت، سطوح رابطه‌ای و یا ارائه مدل با روش‌های کیفی پرداخته‌اند و تعداد معدودی به روش‌های دیگر مانند روش پیمایشی بوده‌اند، اما تاکنون در ایران پژوهشی که در سطح تأثیر و با روش آزمایشی، به این مسئله پرداخته باشد و به انجام مداخلات عملی اقدام کرده باشد، صورت نگرفته است؛ بنابراین با توجه به غنی بودن پژوهش‌های اخیر در حیطه آسیب‌شناسی و ارائه راهکارها، طبیعتاً نیازمند اجرای این راهکارها و توصیه‌ها هستیم تا اثربخشی و تأثیر آن‌ها بررسی شود. علاوه بر این در پیشنهادها پژوهشی و کاربردی پژوهش‌های ذکرشده، بر مداخله عملی و کاربردی یافته‌ها، به‌ویژه توانمندسازی و آموزش چارچوب‌مند مشاوران مدارس تأکید گردیده. عصاره پیشنهادها و راهکارهای پژوهش‌های انجام شده در این زمینه که مفاد آموزش ویژه این پژوهش را نیز شکل دادند در ادامه از نظر می‌گذرد:

-انجام جلسات توجیهی و آموزشی برای کارگزاران و دست‌اندرکاران جامعه هدف

-توجه به قالب و فرم جلسات توجیهی با رویکرد اقناعی و تعاملی

-بروز رسانی اطلاعات تحصیلی-شغلی مشاوران با توجه به هر بوم

-ارتقاء سطح دانش و مهارت مشاوران با تأکید بر سواد فناوری
-توجه به غنی‌سازی محتوای جلسات توجیهی و نگاه سیستمی به رابطه تحصیل،
مشاغل و شخصیت فرد

روش^۱

پژوهش حاضر از منظر هدف کاربردی و از نظر اجرا کمی-نیمه آزمایشی و از نوع پیش-آزمون، پس‌آزمون با گروه کنترل^۲ بود و در بخش تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل کواریانس استفاده گردیده است. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی مشاوران مدارس مقطع متوسطه اول در مناطق ۲۱ گانه اداره کل شهرستان‌های استان تهران به تعداد ۶۳۹ نفر بود که در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ مشغول بودند. جهت نمونه‌گیری و تعیین حجم نمونه، با توجه اخذ مجوز و در اختیار گذاردن آمار دقیق و اطلاعات تمام مشاورین مناطق ۲۱ گانه شهرستان‌های استان تهران توسط اداره کل مذکور، ابتدا نمونه‌گیری به صورت تصادفی انجام و سپس با هماهنگی انجام شده لینک پرسشنامه توسط اداره کل برای مشاوران ارسال گردید تا ایشان بامیل خود نسبت به تکمیل پرسشنامه اقدام کنند. سپس از این میان تعداد ۳۰ نفر نمونه آماری با شیوه نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شده و به صورت تصادفی در دو گروه ۱۵ نفره کنترل و ۱۵ نفره آزمایش قرار گرفتند. ابتدا از هر دو گروه پیش‌آزمون پرسشنامه سنجش دانش و مهارت هدایت تحصیلی-شغلی اخذ گردید. سپس مداخلات آموزش هدایت تحصیلی-شغلی در ۸ جلسه برای گروه آزمایش اجرا شد و پس از اتمام دوره گروه آزمایش، از هر دو گروه پس‌آزمون گرفته شد. ملاک‌های ورود شرکت‌کنندگان به پژوهش عبارت بودند از مشاورانی که پاسخ پرسشنامه‌ها را به طور کامل داده‌اند و حداقل یک بار فرایند نوین هدایت تحصیلی در دوره متوسطه اول را تجربه و اجرا کرده‌اند و سابقه بالای ۵ سال خدمت داشتند. همچنین ملاک‌های خروج شامل: عدم

1. method

2 pre test- post test randomized group design

شرکت در جلسات و برنامه‌های آموزش ویژه و عدم دسترسی به آزمودنی در مرحله دوم مطالعه (پس‌آزمون) بودند و یا تغییر سمت مشاور در طول سال تحصیلی بودند.

بسته آموزش ویژه که محتوا و نحوه ارائه این بسته آموزشی مورد تأیید خبرگان و صاحب‌نظران حوزه هدایت تحصیلی قرار گرفته و با نظرات اصلاحی خبرگان و صاحب‌نظران و گنجاندن نتایج و پیشنهادهای پژوهشی تحقیقات انجام‌شده در زمینه هدایت تحصیلی تدوین شد شامل ۸ جلسه آموزشی ۱. (مقدمه، بیان کلیات-تشریح جلسات و روند کار-چستی فرایند هدایت تحصیلی-چرایی و فلسفه فرایند هدایت تحصیلی-ملاک‌های فرایند هدایت تحصیلی) ۲. کاربرد آزمون‌های مشاوره‌ای (رغبت و توانایی-نمون برگ‌های نظرخواهی) ۳. شایستگی‌ها، وظایف و نقش تخصصی کارگزاران (مدیر-مشاور-دیران-معاونان) ۴. مهارت‌های سخت افزاری و نرم افزاری ۵. آگاهی بخشی (شناخت حرف و مشاغل-محیط‌شناسی-بیان ضوابط و قوانین تغییر رشته) ۶. خودشناسی (رغبت-توانایی-ارزش) ۷. رشته‌شناسی (رشته‌های مقطع متوسطه دو-کنکور-رشته‌های دانشگاهی) و ۸. نگاه سیستمی (عوامل مؤثر مکمل و مرتبط-فرهنگ سازی-وظایف خانواده و اولیا - تمرین نمونه عملی جمع‌بندی) اجرا گردید.

ابزارهای گردآوری داده‌ها: در این پژوهش ابزار گردآوری داده‌ها شامل دو پرسشنامه^۱ محقق ساخته سنجش دانش و مهارت مشاوران بود. پرسشنامه محقق ساخته ابزاری برای گردآوری و سنجش دیدگاه نمونه آماری پیرامون پدیده مورد مطالعه می‌باشد که توسط خود پژوهشگر ساخته می‌شود. گاه پیش می‌آید که پژوهشگر برای هدف موردنظرش ابزار مناسب را پیدا نمی‌کند، یا آنچه را که می‌یابد خیلی نمی‌پسندد، در این صورت می‌تواند دست به کار شود و ابزار دلخواهش را بسازد (سیف، ۱۳۹۵). چون در مورد موضوع پژوهش، ابزار استاندارد شده‌ای وجود نداشت در ادامه مراحل ساخت و اعتبارسنجی این ابزار تشریح می‌گردد. با توجه به عدم وجود پرسشنامه مناسب و موردنظر این پژوهش، بر اساس مطالعه منابع و محتوای موجود مربوط به فرایند هدایت تحصیلی و

1- questionnaire

نظرات صاحب‌نظران و همچنین کارشناسان حوزه ستاد و صف در آموزش و پرورش، سؤالات و گویه‌های پرسشنامه طراحی شده و پس از طی چند مرحله (۱- واریسی اولیه سؤالات با نظر متخصصان و بازبینی و اصلاح ۲- اجرای مقدماتی بر نمونه معرف ۳- استاندارد کردن ابزار ۴- کسب اطمینان از روایی و پایایی پرسشنامه‌ها) به توزیع آن‌ها اقدام گردید.^۱

پرسشنامه سنجش دانش مشاوران نسبت به هدایت تحصیلی دارای ۲۲ گویه می‌باشد. امتیازدهی به صورت سؤالات چهارگزینه‌ای با یک جواب صحیح بود. در تفسیر نتایج این پرسشنامه ملاک تسلط ۸۵ تا ۹۰ درصد (نمره ۱۸/۷۰ تا ۱۸/۷۰) و در حد قابل قبول ۵۰ درصد (یعنی نمره ۱۱) می‌باشد. پایایی ابزار از طریق آلفای کرونباخ بررسی شد که ضریب آلفای به دست آمده برابر ۰/۷۵۰ به دست آمد. روایی صوری از طریق کسب نظر اساتید و خبرگان و روایی محتوایی کمی نیز از طریق شاخص ضریب نسبت روایی محتوایی^۲ طبق جدول لاوشه با شاخص گویه‌های بالاتر از ۰/۷۵ محاسبه و تأیید شد.

پرسشنامه سنجش مهارت مشاوران نسبت به هدایت تحصیلی دارای ۲۷ گویه می‌باشد. امتیازدهی بر اساس مقیاس لیکرت (به ترتیب ۱- به میزان خیلی زیاد، ۲- به میزان زیاد، ۳- به میزان متوسط، ۴- به میزان کم، ۵- به میزان خیلی کم) بود. نمرات این پرسشنامه در سه سطح مهارت بالا (نمره ۱۰۰ تا ۱۲۵)، مهارت در حد متوسط (نمره ۵۰ تا ۱۰۰) و مهارت پایین (نمرات ۲۵ تا ۵۰) بودند. پایایی ابزار از طریق آلفای کرونباخ بررسی شد که مقدار آلفای کرونباخ پرسشنامه سنجش مهارت مشاوران در زمینه هدایت تحصیلی_شغلی برابر ۰/۹۵۰ به دست آمد. روایی صوری از طریق کسب نظر اساتید و خبرگان و روایی محتوایی کمی نیز از طریق شاخص ضریب نسبت روایی محتوایی طبق جدول لاوشه با شاخص گویه‌های بالاتر از ۰/۷۵ محاسبه و تأیید شد.

۱. ر.ج: به پایان نامه کارشناسی ارشد:

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/628de997d2b44a02ff65ec53e8646d13>

2. Content validity ratio(CVR)

تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار اس پی اس^۱ نسخه ۲۶ تحلیل شد و خروجی‌های آماری توصیفی بر اساس فراوانی‌ها و میانگین‌ها گزارش شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل کواریانس^۲ یا آنکوا استفاده گردید. در راستای ملاحظات اخلاقی پژوهش، کلیه مشارکت کنندگان به صورت داوطلبانه در این پژوهش شرکت کرده و اطمینان لازم در مورد محرمانگی اطلاعات به ایشان داده شد که اطلاعات صرفاً در جهت مقاصد پژوهشی استفاده می‌شود. پس از اتمام مداخله آموزشی و اجرای پس‌آزمون، به جهت رعایت اصل اخلاق در پژوهش و تقدیر از مشارکت آزمودنی‌ها، برنامه‌های آموزشی در مورد گروه شاهد نیز اجرا شد.

یافته‌ها

برای تعیین اثربخشی آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی بر دانش و مهارت مشاوران مدارس، از میانگین و انحراف معیار گروه‌های پژوهش به منظور سنجش داده‌های توصیفی و از تحلیل کواریانس چند متغیری به منظور تحلیل استنباطی داده‌ها استفاده گردید.

جدول ۱. اطلاعات توصیفی دانش و مهارت به تفکیک مرحله سنجش در گروه‌ها

متغیر	عوامل	شاخص آماری	پیش‌آزمون	پس‌آزمون
دانش	گروه آزمایش	میانگین	۶۵/۸۷	۷۴/۶۷
		انحراف معیار	۸/۶۰	۸/۶۴
	گروه کنترل	میانگین	۶۳/۸۷	۶۴/۹۳
		انحراف معیار	۷/۰۷	۹/۵۰
مهارت	گروه آزمایش	میانگین	۷۵/۲۰	۸۷/۲۰
		انحراف معیار	۷/۵۱	۵/۸۹
	گروه کنترل	میانگین	۷۲/۴۰	۷۱/۷۳
		انحراف معیار	۴/۱۵	۴/۱۳

1.spss26

2 Analyze of covariance (ANCOVA)

همچنان که ملاحظه می‌شود میانگین گروه آزمایش در مرحله پس‌آزمون، نسبت به پیش‌آزمون افزایش نشان می‌دهد. بر اساس نتایج مندرج در جدول، می‌توان به این توصیف دست زد که اجرای آموزش ویژه هدایت تحصیلی باعث بهبود دانش و مهارت مشاوران مدارس متوسطه اول شده است.

قبل از اجرای آزمون‌های آماری برای تحلیل استنباطی، پیش‌فرض نرمال بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون آماری کولموگروف-اسمیرنوف مورد بررسی قرار گرفت.

جدول ۲. آزمون کولموگروف اسمیرنوف تک نمونه‌ای (آزمون نرمال بودن داده‌ها)

شاخص آماری مقیاس	نمره Z	sig
دانش	۰/۱۴۱	۰/۲۶
مهارت	۰/۲۴۷	۰/۰۸

با توجه به نتایج جدول و سطوح معناداری به دست آمده هر یک از متغیرهای پژوهش که بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است، داده‌های تمام متغیرها نرمال است.

جدول ۳. نتایج آزمون F لوین برای بررسی همگنی واریانس‌ها در گروه کنترل و آزمایش

متغیر	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	F	سطح معناداری
دانش	۱	۲۸	۱/۵۲	۰/۲۲۸
مهارت	۱	۲۸	۲/۹۰	۰/۱۰۱

همان گونه که مشاهده می‌شود سطح معنی‌داری متغیرهای پژوهش به ترتیب ۰/۲۲۸ و ۰/۱۰۱ است؛ بنابراین فرضیه صفر مبنی بر همگنی واریانس‌ها در دو گروه کنترل و آزمایش در سطح ۵ درصد رد نشده و فرض تساوی واریانس‌ها برای همه متغیرها برقرار است ($p < 0/05$).

جدول ۴. آزمون تحلیل کوواریانس یک راهه در متن تحلیل کوواریانس چندمتغیری

شاخص آماری متغیرها	منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	ضریب ایثا
دانش	گروه	۵۵۵/۱۳	۱/۰۰	۵۵۵/۱۳	۶/۷۲	۰/۰۱۶	۰/۲۱
	خطا	۲۰۶۵/۸۹	۲۵/۰۰	۸۲/۶۴			
مهارت	گروه	۱۵۳۴/۴۱	۱/۰۰	۱۵۳۴/۴۱	۵۷/۱۸	۰/۰۰۱	۰/۷۰
	خطا	۶۷۰/۹۰	۲۵/۰۰	۲۶/۸۴			

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد در پس آزمون نمرات گروه آزمایش با گروه کنترل تفاوت معناداری دارد (سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵) در نتیجه با توجه به میانگین‌های حاصل شده می‌توان گفت مؤلفه‌های دانش و مهارت گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل بهبود داشته است و افرادی که آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی را دریافت می‌کنند، نسبت به دیگر افراد، نمرات بالاتری در متغیرهای دانش و مهارت دارند.

جدول ۵. آزمون تحلیل کوواریانس برای اثربخشی آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی بر متغیر دانش مشاوران

متغیرها	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	ضریب ایثا
پیش آزمون	۲۲۶/۶۷	۱/۰۰	۲۲۶/۶۷	۲/۹۴	۰/۱۰	۰/۱۰
گروه	۵۹۸/۵۸	۱/۰۰	۵۹۸/۵۸	۷/۷۶	۰/۰۱۰	۰/۲۲
خطا	۲۰۸۱/۶۰	۲۷/۰۰	۷۷/۱۰			
کل	۳۰۱۸/۸۰	۲۹/۰۰				

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد، با حذف تأثیر متغیر پیش آزمون و با توجه به ضریب F محاسبه شده، مشاهده می‌شود که بین میانگین‌های تعدیل شده نمرات دانش شرکت کنندگان برحسب عضویت گروهی «آزمایش و کنترل» در مرحله پس آزمون تفاوت معناداری مشاهده می‌شود ($p < 0/05$)؛ بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که آموزش ویژه هدایت

تحصیلی-شغلی در شرکت کنندگان گروه آزمایش به نسبت گروه کنترل تأثیر معناداری بر متغیر دانش داشته است.

جدول ۶. آزمون تحلیل کوواریانس برای اثربخشی آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی بر متغیر

مهارت مشاوران

متغیرها	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معناداری	ضریب ای‌تا
پیش‌آزمون	۵۰/۳۷	۱/۰۰	۵۰/۳۷	۲/۰۲	۰/۱۷	۰/۰۷
گروه	۱۵۶۴/۳۶	۱/۰۰	۱۵۶۴/۳۶	۶۲/۵۸	۰/۰۰۱	۰/۷۰
خطا	۶۷۴/۹۶	۲۷/۰۰	۲۵/۰۰			
کل	۲۵۱۹/۴۷	۲۹/۰۰				

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد، با حذف تأثیر متغیر پیش‌آزمون و با توجه به ضریب F محاسبه‌شده، مشاهده می‌شود که بین میانگین‌های تعدیل‌شده نمرات مهارت شرکت‌کنندگان برحسب عضویت گروهی «آزمایش و کنترل» در مرحله پس‌آزمون تفاوت معناداری مشاهده می‌شود ($p < 0/05$)؛ بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی در شرکت‌کنندگان گروه آزمایش به نسبت گروه کنترل تأثیر معناداری بر متغیر مهارت داشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش نشان داد که آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی ارائه‌شده، به‌صورت معناداری موجب افزایش دانش و مهارت مشاوران مدارس در این زمینه شده است. برخی پژوهش‌های قبلی تأثیر آموزش‌های ویژه در بهبود مؤلفه‌های دانش و مهارت مشاوران را تأیید کرده‌اند؛ برای مثال، داد و همکاران (۲۰۲۱) گزارش می‌کنند مداخلات راهنمایی شغلی بر آمادگی شغلی در بین دانش‌آموزان دبیرستانی بریتانیا مؤثر بوده، درحالی‌که این شاخص‌ها مربوط به دانش‌آموزان و متغیرهای آمادگی شغلی بودند. و یا پژوهش حکیم‌زاده و همکاران (۱۴۰۳) که مؤلفه‌های دانش، نگرش و مهارت را در

دانش آموزان بررسی کرده است و راهکارهایی برای بهبود آن در جهت هدایت تحصیلی مناسب ارائه داده است. همچنین شہسواری و همکاران (۱۴۰۳) نیز راهبردهایی برای تقویت مهارت معلمان و مشاوران در جهت شناسایی استعداد مرتبط با هدایت تحصیلی را بیان می کنند اما تعداد این مطالعات اندک بوده و در ایران نیز مطالعه ای که به روش آزمایشی بدین امر پردازد یافت نشد؛ بنابراین تا جایی که ما میدانیم این اولین پژوهشی است که اثربخشی آموزشی ویژه هدایت تحصیلی-شغلی بر دانش و مهارت مشاوران مدارس متوسطه اول را بررسی می کند.

در رابطه با اثربخشی آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی بر متغیر دانش مشاوران مدارس متوسطه اول، همانطور که در قسمت یافته ها ملاحظه شد مشاورانی که در دوره آموزش ویژه شرکت کردند در مقایسه با مشاورانی که شرکت نکردند (گروه کنترل) از لحاظ دانش در هدایت تحصیلی تغییر معناداری نشان دادند. این یافته ها، یافته های شہسواری و همکاران (۱۴۰۳)، نویدی (۱۳۹۷)، نیازی و همکاران (۱۳۹۸)، نیازی و همکاران (۱۳۹۹) و ارفاسا و همکاران (۲۰۲۰) را تأیید کرده و یافته های پژوهش رضوی زاده (۱۳۹۸) را توسعه می دهند، به نحوی که یافته ها مؤید این موضوع هستند که بخش اعظمی از چالش های اجرایی فرایند هدایت تحصیلی-شغلی آموزش و پرورش ایران ناشی از ضعف دانشی مشاوران نسبت به فرایند، ماهیت و فنون اجرایی است.

در پژوهش لطفی و همکاران (۱۴۰۳) به اهمیت نقش مشاوران در ایجاد محیطی حمایتی برای کشف آرزوهای مسیر تحصیلی شغلی دانش آموزان تصریح شده است و در پژوهش نویدی (۱۳۹۷) به کافی نبودن دانش مشاوران به عنوان یکی از علل ضعف برنامه هدایت تحصیلی در ایران اشاره شده و ارتقای سطح دانش حرفه ای مشاوران به عنوان یکی از پیشنهاد های کاربردی این پژوهش مطرح شده است. نیاز آذری و همکاران (۱۳۹۹) نیز در پژوهش خود به این نکته دست یافتند که بروز رسانی دانش رسانه ای و فن آوری مشاوران باید در دستور کار قرار گیرد. در پژوهشی دیگر ایشان به این نتیجه رسیدند که سطح دانشی مشاوران در زمینه شغلی خود در حد متوسط است و نیازمند یادگیری مستمر

جهت ارتقای دانش خود هستند؛ بنابراین در تبیین می‌توان اذعان داشت آموزش‌های ارائه‌شده در این پژوهش بصورتی بود که تلاش شد سطح دانشی مشاوران را در زمینه هدایت تحصیلی_شغلی به صورت کلی و اجزاء آن به صورت جزئی ارتقا دهد. ازجمله موارد مورد اشاره در آموزش‌ها می‌توان به آشنایی با آیین‌نامه‌ها و ضوابط تغییر رشته، ضوابط و شرایط کنکور، چستی، چرایی و فلسفه فرایند هدایت تحصیلی، کاربرد آزمون‌های مشاوره‌ای، وظایف و نقش تخصصی کارگزاران، شناخت حرف و مشاغل، آشنایی با رشته‌ها در دوره متوسطه و دانشگاه اشاره کرد. توجه به قالب و محتوای جلسات آموزشی در پژوهش رضوی زاده (۱۳۹۸) بیان شده بود که در این پژوهش با استفاده از روش‌های فناورانه و تعاملی اقدام به مداخلات گردید. می‌توان نتیجه گرفت ارائه دانش بروز در زمینه‌های مربوط به هدایت تحصیلی_شغلی و آگاهی بخشی به مشاوران همان‌طور که پژوهش‌های ذکر شده عنوان کرده‌اند حائز اهمیت بوده و به روز بودن اطلاعات دانشی مشاوران ارتباط مستقیمی با تغییر مهارت ایشان نیز دارد. همچنین با توجه به اینکه این پژوهش در یک برهه زمانی خاص انجام گرفت پرواضح است اهمیت بروز آوری اطلاعات مشاوران به صورت مستمر که از طرق مختلف مانند تشکیل بانک اطلاعات تحصیلی شغلی، هم‌افزایی و هماهنگی با دیگر سازمان‌های متولی و تأثیرگذار در حوزه‌های شغلی کشور و تقسیم وظایف به مراکز و ادارات مناطق باید صورت پذیرد. با توجه به یافته‌های آماری این پژوهش می‌توان ادعا کرد آموزش ویژه این پژوهش در بهبود دانش مشاوران موثر بوده است.

در رابطه با اثربخشی آموزش ویژه هدایت تحصیلی_شغلی بر متغیر مهارت مشاوران مدارس متوسطه اول نیز، بر اساس یافته‌ها بین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون مشاوران در متغیر مهارت، تغییر معناداری وجود دارد بنابراین اثربخشی آن نیز تأیید می‌شود؛ بنابراین یافته‌های این پژوهش ضمن تأیید و گسترش یافته‌های پژوهش جوکار (۱۴۰۲)، رضوی زاده (۱۳۹۸)، طهماسبی پور و جوکار (۱۴۰۱)، نویدی (۱۳۹۷)، اورانو و همکاران (۲۰۱۸)، میلا و همکاران (۲۰۱۹) نیاز آذری و همکاران (۱۳۹۸) و تجری و همکاران (۱۳۹۹)؛ با

یافته‌های داد و همکاران (۲۰۲۱) و وجدانی همت و همکاران (۱۳۹۹) همسوست. در تبیین این یافته می‌توان اشاره کرد که آموزش صحیح و اصولی می‌تواند مهارت را در مخاطبان افزایش دهد. آموزش ویژه هدایت تحصیلی در این پژوهش شامل مباحث اصولی، دانشی و اجرایی و عملیاتی بود. به گفته نویدی (۱۳۹۷) مشاوران مدارس از منظر مهارت در فرایند هدایت تحصیلی دچار ضعف هستند که این امر باعث نقص در اجرا و ناکارآمدی فرایند هدایت تحصیلی-شغلی می‌شود. همچنین نیاز آذری و همکاران (۱۳۹۸) توجه به توان حرفه‌ای مشاور را به عنوان عاملی مهم در هدایت تحصیلی را بیان کرده‌اند. در مورد علل ضعف مهارت در پژوهش‌های مختلف عواملی ذکر شده است از جمله توجیه ناکافی کارگزاران و عدم دسترسی به اطلاعات به‌روز و محتوا و منابع کارآمد توسط مشاوران (رضوی زده، ۱۳۹۸)؛ اما برای حل این مسئله کار درستی انجام نگرفته است. از آنجا که بحث مهارت در حیطه عمل و توانایی قرار می‌گیرد آموزش‌های ارائه‌شده در این پژوهش به صورت تعاملی و عملیاتی بود و سعی شد محتوای مورد نیاز مشاور نیز در اختیار وی قرار گیرد. اجزای اصلی این آموزش‌ها و مداخلات شامل آموزش نحوه ترسیم نیمرخ‌های روانی و تفسیر و تحلیل کاربردی آن، مهارت‌های نرم‌افزاری کار با سامانه‌های پرونده الکترونیکی، اخذ گزارش‌ها و تحلیل آن‌ها، روش تدریس دروس تفکر و کار و فناوری و کیفیت برگزاری جلسات آموزشی و توجیهی برای دانش‌آموزان، والدین و عوامل مدرسه و نگاه سیستمی به عوامل مؤثر مکمل و مرتبط و تمرین نمونه عملی بودند. به نظر می‌رسد جای خالی تولیدات محتوایی یکپارچه، جذاب، مختصر، مفید و در قالب‌های متنوع، در آموزش‌های مشاوران مدارس بخشی از آسیب‌های فعلی فرایند هدایت تحصیلی که در پژوهش‌های متعدد به آن‌ها اشاره شده را به وجود آورده است. لذا با توجه به یافته‌های آماری این پژوهش می‌توان ادعا کرد آموزش اصولی در افزایش مهارت مشاوران مؤثر است و پیش‌بینی می‌شود در سنجش متغیر عملکرد هم همین نتایج به دست آید که نیازمند بررسی در پژوهش‌های بعدی و مشابه است.

در پایان در یک نتیجه‌گیری کلی بیان می‌شود که با توجه به یافته‌های این پژوهش،

آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی بر متغیرهای دانش و مهارت مشاوران مؤثر بوده است و به هم‌میزان که سرمایه‌گذاری بر ارتقا مؤلفه‌های دانشی، نگرشی و مهارتی مشاوران به‌عنوان نیروهای متخصص و مدیران فرایند هدایت تحصیلی صورت پذیرد، اجرای صحیح این فرایند و در نتیجه کاهش چالش‌های اجرایی که پژوهش‌های متعدد به آن‌ها اشاره نمودند محقق خواهد شد. ضمن اینکه هر مشاور خود عهده‌دار تعداد زیادی دانش‌آموز است و تقویت مشاوران علاوه بر کاهش چالش‌های ذکر شده صرفه‌جویی در زمان را نیز به دنبال خواهد داشت؛ بنابراین از جمله پیشنهادهای کاربردی نتایج این پژوهش، استفاده از محتوای تولیدشده در بسته آموزشی این پژوهش توسط متولیان تربیت مشاوران مدرسه در نظام آموزش عالی به‌ویژه دانشگاه فرهنگیان و نظام آموزش و پرورش است که برنامه‌های توانمندسازی مشاوران، دوره‌های ضمن خدمت و ارائه گواهینامه صلاحیت مشاوره تحصیلی-شغلی به مشاوران و در ادامه اتخاذ سیاست‌های تشویقی در این راستا، توسط ادارات کل استان‌ها و مناطق پیشنهاد می‌شود.

از محدودیت‌های این پژوهش، عدم وجود آزمون پیگیری، عدم کنترل صداقت آزمودنی‌ها در پاسخگویی به پرسشنامه‌ها، حداقلی بودن نمونه انتخاب‌شده در حالی که انتخاب نمونه بزرگ‌تر می‌توانست نتایج مطمئن‌تری را در اختیار قرار دهد و ضعف احتمالی ویژگی‌های روان‌سنجی و اعتباریابی ابزارهای سنجش به دلیل ساخت ابزار مدنظر برای نخستین بار توسط محقق که ممکن است نتایج را تحت تأثیر قرار داده باشد، بوده است.

پیشنهاد می‌گردد به‌منظور تعمیم پذیر کردن نتایج، این پژوهش در استان‌های دیگر و با نمونه‌های بزرگ‌تر نیز انجام گیرد و تأثیر چنین آموزشی بر متغیرهای دانش و مهارت با در نظر گرفتن متغیرهای بومی، جغرافیایی و جمعیت‌شناختی مانند، جنس، سن و تحصیلات انجام پذیرد. همچنین پیشنهاد می‌گردد پژوهش‌هایی در زمینه اعتباربخشی ابزارهای مورد استفاده و پژوهش‌های پیمایشی در راستای سنجش متغیرهای فوق به همراه متغیرهای نگرش و عملکرد مشاوران در زمینه هدایت تحصیلی نیز انجام شوند.

تعارض منافع

در این پژوهش نویسندگان هیچ گونه تعارض منافع ندارند.

سپاسگزاری

از دکتر محمد مصطفوی معاونت وقت مشاوره حوزه ستادی وزارت آموزش و پرورش و ریاست اداره مشاوره شهرستان‌های استان تهران که در روند اجرای طرح و ساخت ابزار کمک شایانی کردند، صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

ORCID

Mohammad Hossein
Jokar
Najaf Tahmasabipour
Sadegh Nasri

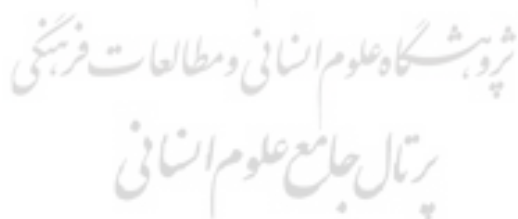
<https://orcid.org/0009-0002-8162-524X>

<https://orcid.org/0000-0002-0924-2052>

<https://orcid.org/0000>

منابع

- رحیمی، حکیم زاده، جوادی پور، صالحی و خادمی لو، رضوان. (۱۴۰۳). تدوین چارچوب برنامه درسی هدایت تحصیلی - شغلی در نظام آموزش و پرورش ایران. نشریه رویکردهای نوین آموزشی. ۱۹ (۱)، ۱۴۹-۱۹۲.
- شهسواری، مصرآبادی و حبیبی، ابوالفضل. (۱۴۰۳). بازنمایی فرایند سنجش استعداد در هدایت تحصیلی دانش‌آموزان؛ مطالعه کیفی. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی. ۲۳ (۲)، ۱۴۹-۱۷۷.
- تجری، جوانشان، طیه. (۱۳۹۹). شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های مدل جدید هدایت تحصیلی: کاربردی در رفاه اجتماعی دانش‌آموز و خانواده. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی. ۲۰ (۷۶)، ۲۰۷-۲۳۴.
- جلالی زواره، ذیحجی، کاظمیان و کسائی، الهه. (۲۰۲۰). عوامل مؤثر دوران پیش از دبستان و دبستان، بر انتخاب رشته تحصیلی دانش‌آموزان پایه نهم: یک مطالعه کیفی. مجله علوم روان‌شناختی. ۱۹ (۸۹)، ۵۶۱-۵۶۶.
- جوکار، محمدحسین. (۱۴۰۲). تأثیر آموزش ویژه هدایت تحصیلی دانش‌آموزان بر نگرش مشاوران مدارس. هفتمین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی مدرسه، تهران.
- رضایی، رضا. (۱۳۹۷). بررسی فرایند هدایت تحصیلی نوین در پایه نهم از منظر مشاوران مدارس و متخصصان مرتبط و ارائه نظرات اصلاحی آنان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. گروه مشاوره. دانشگاه علامه طباطبائی.
- رضوی زاده، ندا. (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی فرایند هدایت تحصیلی دانش‌آموزان در دوره متوسطه اول استان خراسان رضوی. طرح پژوهشی برون دانشگاهی، سازمان جهاد دانشگاهی مشهد.
- سیف، علی اکبر، (۱۳۹۴). ساختن ابزارهای اندازه‌گیری متغیرهای پژوهشی در روان‌شناسی و علوم تربیتی (آزمون و پرسشنامه). تهران: نشر دیدار.
- شریفی، نیازآذری، جباری، بهمن. (۱۳۹۹). ارائه مدل هدایت تحصیلی کارآمد دانش‌آموزان؛ مبتنی بر فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات. فصلنامه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی. ۱ (۳)، ۶۴-۴۵.
- شریفی، نیازآذری، جباری، بهمن. (۱۳۹۹). ارائه مدلی برای دستیابی به هدایت تحصیلی کارآمد دانش‌آموزان در نظام آموزشی ایران. دوماهنامه علمی-پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت

اثربخشی آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی بر دانش و مهارت مشاوران...؛ جوکار و همکاران | ۱۳۱

آموزشی. ۱۱ (۴۱)، ۱۳۵-۱۵۸.

شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین. www.sce.ir

شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۴۰۰). سند نظام جامع راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش.

www.sce.ir

لطفی، نخعی، مصطفوی و پاکدل، محمد. (۱۴۰۲). اهمیت مشاوره تحصیلی برای دانش آموزان.

هشتمین همایش ملی تحقیقات میان رشته‌ای در مدیریت و علوم انسانی، تهران.

طهماسبی پور، نجف و جوکار، محمدحسین. (۱۴۰۱). تحلیل کیفی فرایند هدایت تحصیلی شغلی

در مقطع متوسطه اول. هشتمین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی، مشاوره و علوم تربیتی،

تهران.

فولادی، اسمعیلی، کسای، اصفهانی و زهراکار، کیانوش. (۲۰۲۰). تدوین استانداردهای ملی

مشاوره مدرسه. نشریه پژوهش‌های تربیتی. ۷ (۴۱)، ۴۶-۷۴.

مدنی، کلاترهمزی، نعیمی، مرتضی. (۱۳۹۸). بررسی فرآیند هدایت تحصیلی نوین از منظر

مشاوران مدارس. فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۱۰ (۳۹)، ۴۸-۲۷.

مصطفوی، محمد. (۱۳۹۵). تدوین الگوی بومی مشاوره مسیر شغلی برای دانش آموزان مقطع

دبیرستان و بررسی اثربخشی آن بر خودآگاهی، اطلاعات شغلی و خودکارآمدی انتخاب

رشته این دانش آموزان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. گروه مشاوره. دانشکده علوم تربیتی.

دانشگاه اصفهان.

موسوی، پیرانی، مؤمنی، علی. (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی فرایند هدایت تحصیلی دانش آموزان پایه نهم

استان ایلام. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی. ۱۹ (۷۵)، ۱۴۴-۱۲۲.

ناصری، حسین پور، شفیع‌آبادی، مریم. (۱۳۹۹). اعتباریابی الگوی شایستگی‌های مشاوران نظام

تعلیم و تربیت عمومی. فصلنامه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده. ۱۵ (۵۲)، ۸۸-۴۵.

نویدی، احد. (۱۳۹۷). مقاله هدایت تحصیلی در نظام آموزش و پرورش ایران: تجارب عملی و

چالش‌های پایدار. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۷ (۳۳)، ۳۴-۱۰.

نیازی، سلیمان نژاد، حسن. (۱۳۹۸). تحلیل کیفی دلایل مؤثر بر انتخاب رشته تحصیلی

دانش آموزان دوره متوسطه با رویکرد گراندد تئوری. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۳۶ (۱۴۴)،

۱۱۳-۱۳۶.

وجدانی، همت، کلاترهمزی، آتوسا، سلیمی بجستانی و فرحبخش، کیومرث. (۱۳۹۹). مطالعه

کیفی هدایت تحصیلی دانش‌آموزان بر اساس تجربه زیسته مشاوران مدرسه. فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی. ۱۱ (۴۲)، ۱-۳۵.

References

- Arfasa, A. J., & Weldmeskel, F. M. (2020). *Practices and challenges of guidance and counseling services in secondary schools*. Emerging science journal, 4(3), 183-191.
- Bassy, O. J., & Edet, J. I. (2018). *Counselling Services and Career Choice among Senior Secondary school Students in Uyo Education zone in akwa Ibom State*. Journal on school Educational Technology, 14(1), 19-26.
- Dahlan, S., Idris, E., & Susanto, E. (2020). *Improve student career certainty using self-information: A career counseling in the school*. Cypriot Journal of Educational Sciences, 15(6), 1480-1494.
- Dodd, V., Hanson, J., & Hooley, T. (2021). *Increasing students' career readiness through career guidance: measuring the impact with a validated measure*. British Journal of Guidance & Counselling, 1-13.
- Fuladi, Ismaili, Kesai, Esfahani and Zaharakar, Kianoush. (2020). *Development of national school counseling standards*. Journal of educational research. 7 (41), 46-74. [In Persian]
- Higher Education Council. (1390). *Fundamental transformation document*. www.sce.ir [In Persian]
- Higher Education Council. (1400). *Document of the comprehensive system of guidance and counseling in education*. www.sce.ir [In Persian]
- Jalali Zavareh, Zabihi, Kazemian Vaksai, Elaha. (2020). *The effective factors of pre-primary and primary school, on the choice of the field of study of ninth grade students: a qualitative study*. Journal of Psychological Sciences. 19 (89), 561-566. [In Persian]
- Jokar, Mohammad Hossein. (1402). *The effect of special education on students' academic guidance on the attitude of school counselors*. 7th International School Psychology Conference, Tehran. [In Persian]
- Loan, D. T. B., & Van, N. T. (2015). *Career guidance in secondary schools- A literature review and strategic solutions for Vietnamese rural areas*. American International Journal of Social Science, 4(5), 135-143.
- Madani, Klantarhormzi, Naimi, Morteza. (2018). *Examining the new academic guidance process from the perspective of school counselors*. Counseling and Psychotherapy Culture Quarterly, 10(39), 27-48. [In Persian]
- Mousavi, Pirani, Momeni, Ali. (2018) *Pathology of the educational guidance process of ninth grade students in Ilam Province*.

- Educational Innovation Quarterly. 19 (75), 144-122. [In Persian]
- Mustafavi, Mohammad. (2015). *Compiling a native model of career guidance for high school students and investigating its effectiveness on self-awareness, career information and self-efficacy in choosing the field of these students*. Master's thesis. Advisory group. Faculty of Educational Sciences. University of Esfahan. [In Persian]
- Myla, S., Marella, S. T., Goud, A. S., Ahammad, S. H., Kumar, G. N. S., & Inthiyaz, S. (2019). *Design decision taking system for student career selection for accurate academic system*. International Journal of Scientific and Technology Research, 8(9), 2199-2206.
- Naseri, Hosseinpour, Shafiabadi, Maryam. (2019). *Accreditation of the competency model of consultants of the public education system*. Cultural and educational quarterly for women and families. 15 (52), 88-45. [In Persian]
- Navidi, Ahad. (2017). *Essay on academic guidance in Iran's education system: practical experiences and sustainable challenges*. Education Quarterly, 7 (33), 10-34. [In Persian]
- Niazi, Suleiman Nejad, Hassan. (2018). *Qualitative analysis of the reasons affecting the choice of major of secondary school students with grounded theory approach*. Education Quarterly, 36 (144), 113-136. [In Persian]
- Razavizadeh, Neda. (2018). *Pathology of the academic guidance process of students in the first secondary school of Khorasan Razavi province*. Extracurricular research project, Mashhad Jihad Dashgahi Organization. [In Persian]
- References [In Persian]**
- Rezaei, Reza. (2017). *Examining the process of new academic guidance in the ninth grade from the perspective of school counselors and related professionals and presenting their corrective opinions*. Master's thesis. Advisory group. Allameh Tabatabaei University. [In Persian]
- Saif, Ali Akbar, (2014). *Building tools for measuring research variables in psychology and educational sciences (tests and questionnaires)*. Tehran: Didar publishing house. [In Persian]
- Sharifi, Niazazri, Jabari, Bahman. (2019). *Presenting a model to achieve efficient academic guidance of students in Iran's educational system*. A bimonthly scientific-research journal of a new approach in educational management. 11 (41), 135-158. [In Persian]
- Sharifi, Niazazri, Jabari, Bahman. (2019). *Providing an efficient academic guidance model for students; Based on information and communication technology*. Information and communication technology quarterly in educational sciences. 1 (3), 64-45. [In Persian]
- Subasinghe, W. (2016). *An introduction on educational guidance and school*

- counseling*. International Journal of Scientific Research and Innovative Technology, 3(10), 10-18.
- Tahmasabipour, Najaf and Jokar, Mohammad Hossein. (1401). *Qualitative analysis of the career guidance process in the first secondary level*. The 8th International Conference on Psychology, Counseling and Educational Sciences, Tehran. [In Persian]
- Tejri, Jawan Shan, Tayyaba. (2019). *Identifying the components and indicators of the new model of academic guidance: application in the social well-being of students and families*. Social Welfare Scientific Research Quarterly. 20 (76), 207-234. [In Persian]
- Urano, A., Ito, Y. Ishibashi, Y. & Kobayashi, R. (2018). *Current situation of educational guidance for students with developmental disorders in ordinary class of junior high school-Survey of difficulties of teachers*. Annals of Physical and Rehabilitation Medicine, 61, e296-e297.
- Vajdani, Hemet, Hormazi Sheriff, Atusa, Salimi Bejstani and Farahbakhsh, Kiyomarth. (2019). *A qualitative study of students' academic guidance based on the lived experience of school counselors*. Educational Measurement Quarterly. 11 (42), 1-35. [In Persian]
- Yang, L., & Wong, L. P. (2020). *Career and life planning education: Extending the self-concept theory and its multidimensional model to assess career-related self-concept of students with diverse abilities*. ECNU Review of Education, 3(4), 659-677.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

استناد به این مقاله: جوکار، محمدحسین، طهماسبی پور، نجف، نصری، صادق. (۱۴۰۴). اثربخشی آموزش ویژه هدایت تحصیلی-شغلی بر دانش و مهارت مشاوران مدارس متوسطه اول، فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۱۶(۶۲)، ۱۰۵-۱۳۴. DOI: 10.22054/qccpc.2025.78999.3293

Counseling Culture and Psychotherapy is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.